

CASCADIA 2004
PLANNING, POLITIEK EN *SMART GROWTH*

Ir Helena C. M. Heyning ©
December 2004

CASCADIA 2004 PLANNING, POLITIEK EN *SMART GROWTH*

1. Cascadia en <i>smart growth</i>	1
2. Verschillen en overeenkomsten: planningsystemen	3
3. Positie <i>smart growth</i>	5
4. Amerikaanse <i>smart growth</i> in politiek perspectief	7
5. Betekenis: <i>lessons learned</i>	9
6. Suggesties: instrumenten, aanpak	14
7. Epiloog: sluipmoord en kannibalisme	18
<i>Fact sheets</i>	
▪ Kengetallen	21
▪ Verenigde Staten van Amerika	22
▪ Canada	27
▪ Nederland	29
Noten	31

Omslag

Description: This true-color MODIS image clearly shows the division between the Pacific Northwest as lush, forested western coast and its arid eastern plains. The dividing line is the rugged Cascade Mountain Range, the crowning jewel of which is the snow-capped Mount Rainier. At 4,392 meters in elevation, Mount Rainier's volcanic peak towers 1.5 miles above the surrounding mountains and is the prominent feature of the skyline for miles.

Mount Rainier is just one of a string of active volcanoes along the western rim of the Pacific Ring of Fire. Seen as tan and white dots against the green of the surrounding mountains in this image, the volcanoes stretch down the center of the Cascade Mountains. Mount St. Helens, to the southwest of Mount Rainier, lacks a clearly defined peak as a result of a series of violent eruptions starting on May 18, 1980. Directly to the east of Mount St. Helens is Mount Adams, and to the south is Mount Hood.

Irrigated farmland in eastern Washington (top left) and Oregon (bottom left) form patches of green and gold against the brownish-red of the land. Traces of the summer's fires, seen as red dots in the image, remain in the mountains of Idaho (center right), Montana (far right), and British Columbia (top). A few fires also burn in Washington and Oregon

The [Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer](#) (MODIS) onboard NASA's Aqua satellite captured this amazingly cloud-free view of the Pacific Northwest on September 27, 2003.

1. CASCADIA EN SMART GROWTH

Een NIROV studiereis bracht mij september 2004 naar Cascadia, het gebied tussen het Cascades gebergte en de Pacific of Stille Oceaan. Cascadia strekt zich uit van Brits Columbia (Canada) tot noord Californie (Verenigde Staten). We bezochten het noordwestelijke deel. Daar liggen over een afstand van 300 à 400 km, drie grote steden. Vancouver (BC) in Canada en Seattle (Washington) en Portland (Oregon) in de VS. Het centrale thema van de studiereis was Smart Growth. In de leeswijzer werd dat gedefinieerd als ... *to encourage development, redevelopment and economic growth in locations that are well situated, with respect to present or anticipated public services and facilities, and to discourage development where it may impare or destroy natural resources or environmental qualities.*

De prognoses geven aan dat de bevolking van de Verenigde Staten en Canada de komende decennia blijft groeien en de regio Cascadia bijzonder in trek is –denk aan de vele Chinezen uit Hong Kong die eind vorige eeuw naar Vancouver emigreerden. Bestuurders, professionals en burgers zijn op tal van plekken in Cascadia bezig een *smart* antwoord te geven op de vraag hoe die groei zo te accommoderen dat ... *development serves the economy, community and the environment.* Dat geldt zowel voor de grote steden als de zones ertussen die nu nog overwegend groen zijn. Zie bijvoorbeeld Bellingham en omgeving, ten noorden van Seattle. Zonder maatregelen dreigen die tussengebieden meegezogen te worden in een ongecontroleerde verstedelijking.

Het Amerikaanse Los Angeles fungeert als afschrikwekkende voorbeeld hoe het niet meer moet. Geen eindeloze suburbanisaties meer (*suburban sprawl* of kortweg *sprawl*), geen aantasting van natuur en milieu, meer draagvlak voor lokale voorzieningen waaronder hoogwaardig openbaar vervoer, enzovoort. Dus minder ‘vrijheid – blijheid’ politiek.

*Suburban sprawl in Chicago, 2004
Inwonertal 3 miljoen, incl. regionale suburbs 10 miljoen*

*Los Angeles' large urban sprawl
Circa 16 miljoen inwoners (PlanetObserver M-SAT)*

*Sprawl in Virginia
(S. Leen)*

De reiservaringen maakten mij nieuwsgierig naar het ontstaan van Smart Growth en de betekenis ervan. Een klein website onderzoek maakte mij duidelijk dat de Smart Growth beweging (<http://www.smartgrowth.org>) in het verlengde ligt van The (Congress for) New Urbanism (<http://www.cnu.org>). CNU is een Amerikaans eind jaren tachtig initiatief dat ... *diverse, walkable, compact, vibrant, mixed-use ... complete communities* propageerde als

middel tegen (*sub*)urban sprawl. Dat gebeurde onder de vlag van *Creating Livable Sustainable Communities*. CNU en Smart Growth zijn na ruim twintig jaar springlevend. Ze lanceren steeds nieuwe ideeën en initiatieven zoals het recente TOD, Transit Oriented Development Program. TOD propageert een beter openbaar vervoer in combinatie met een verdichting van bebouwing rond stations, als middel om de groei van de stad te beheersen, de luchtvervuiling terug te dringen, enzovoort. Uitgesproken *smart* dus (<http://www.transitorienteddevelopment.org/>).

Rond al die thema's ontstonden diverse particuliere en overheidsgesubsidieerde organisaties. Ik noem hier alleen het Funders Network for Smart Growth and Livable Communities (<http://www.fundersnetwork.org>), het Center for Transit-Oriented Development (<http://www.reconnectingamerica.org>) en het Sustainable Communities Network (<http://www.sustainable.org>). Op hun websites is een keur aan *smart growth* literatuur en *best practises* te vinden.

De federale Environmental Protection Agency (EPA) bracht in de jaren negentig de verzamelnaam *smart growth* in omloop en creëerde daarmee een paraplu voor alle initiatieven.

De Amerikaanse *smart growth* waaide, zo werd gezegd, begin jaren negentig over naar Canada.

In dit opstel ga ik in op de vraag wat *smart growth* betekent in het licht van de officiële planningsystemen in de VS en Canada en wat we ervan kunnen leren. De VS bood meer aanknopingspunten en dus meer materiaal dan Canada, de reden wordt straks duidelijk. De toonzetting is nuchter, hier en daar ook relativerend –bijvoorbeeld hoe origineel is *smart growth* eigenlijk? Een beetje historisch bewustzijn is terecht, zo zal blijken. Kan *smart growth* de verwachtingen waar maken of is er meer nodig om ongewenste *sprawl* te keren? Die kritische vragen doen niets af aan de inspanning van beide landen om de groei van de bevolking en de ruimtelijke ordening in goede banen te leiden. In het bijzonder bewonder ik de wijze waarop men in de Verenigde Staten communicatief omgaat met het label *smart growth* –tot in de haarvaten van de maatschappij!

Alle vergelijkingen tussen de VS, Canada en Nederland zijn anno 2004 en *BNR* (*Before Nota Ruimte*). De situatie in de VS maakt duidelijk met welke problemen Nederland mogelijk te maken krijgt in het tijdperk *ANR* (*After Nota Ruimte*). Bedenk dat het wenkend perspectief *smart growth* in de VS in feite bittere noodzaak was om het falen van overheid en markt te repareren. *Smart growth* heeft kans gezien van een probleem een kans te maken en verdient daarvoor alle *credits*!

2. VERSCHILLEN EN OVEREENKOMSTEN: PLANNINGSSYSTEMEN

De ruimtelijke ordeningsystemen van de Verenigde Staten, Canada en Nederland verschillen behoorlijk, zowel naar de letter als naar de geest. Ook *smart growth* neemt verschillende posities in. Zie de *fact sheets* 2, 3 en 4 voor achtergrondinformatie. Om de verschillen in planningsstelsel en planningspraktijk te karakteriseren gebruik ik woorden als 'centraal – decentraal', 'van boven af - van onderop', enzovoort.

Allereerst speelt natuurlijk het schaalverschil een rol. Nederland is qua oppervlakte op zijn hoogst een hele kleine, zij het zeer dichtbevolkte Amerikaanse staat of Canadese provincie (zie *fact sheet* 1). Canada en de VS lopen qua oppervlakte weinig uiteen, maar het aantal inwoners van de VS is tien maal groter dan dat van Canada. Dat maakt een modern en goed functionerend planningsstelsel in de VS des te urgenter.

Canada kent een, van origine Brits, overkoepelend en getrappt planningsstelsel dat voor alle provincies / *territories* en gemeenten gelijk is. De Canadese overheid onderhoudt daarnaast een fijnmazig relatienetwerk met uiteenlopende non -(for) profit instanties. Belangrijk is de (Britse) traditie dat beleid en plannen maken op elk niveau (federaal, provincie of *territory*, gemeente) nodig en nuttig is en de hogere overheid aanwijzingen mag geven.

Het Nederlandse planningsstelsel is vergelijkbaar met Canada.

In de Verenigde Staten is officieel sprake van een getrappt stelsel, maar niet alle vier treden (federaal, staat, *county*, gemeente) zijn, anno 2004, overal gelijk(waardig) ingevuld. De *Land use planning* in de VS speelt zich in de praktijk voornamelijk af op het gemeentelijke niveau, een enkele staat uitgezonderd die een State Plan of State Land Use Plan heeft. De autonomie van die Amerikaanse gemeenten is heel groot. Dat resulteert vaak in *decisions that: 1. benefit the tax base, 2. are popular among voters, 3. don't necessarily gel with their geographical neighbors and in fact often negatively impact these neighbors.*¹ Anders gezegd, gemeenten kunnen hun plannen tot op grote hoogte in *splendid isolation* uitwerken en de burens gewoon links laten liggen.² De hogere overheid kan nauwelijks corrigerend optreden, zo men dat al zou willen, want er is vaak geen State (Land Use) Plan en in veel staten en *counties* is de wetgeving zwaar verouderd of ontbreekt.

In Nederland is het omgekeerde van de VS het geval, uitzonderingen daargelaten. De gemeenten moeten hun plannen detaillieren binnen de kaders van rijk en provincie. Dat betekent overigens niet dat men dus in Nederland automatisch tot overeenstemming komt met de burens.

¹ Uit de correspondentie over planningsstelsels en *smart growth* met mijn Amerikaans-Britse collega Cath. Ziegler Phd.

² Voorbeeld: de waterwingebieden van de miljoenenstad New York liggen ver buiten de jurisdictie van die stad. De desbetreffende staten, *counties* en gemeenten waarin de waterwingebieden liggen, lieten zich lange tijd niets gelegen aan de noden van het veraf gelegen New York. Het kostte New York jaren om die regio's ervan te overtuigen dat ze een zijn met New York, zowel economisch als qua milieu.

Bron: case study 'Sustaining Water Resources', Tim Goodwin; ISoCaRP Congress 1998 'Land and Water'.

MGM: *How the West was won*

Uit deze beschrijving in een notendop volgt logischerwijze dat ook de ruimtelijke ordeningsprocessen in de drie landen verschillen. In de VS geschiedt de aansturing vooral vanaf het gemeentelijke niveau, decentraal dus of anders gezegd, *bottom up*. In Canada en Nederland is van oudsher sprake van een centrale aansturing, de planningprocessen spelen zich grosso modo *top down* af.

De oorzaak van die verschillen liggen in de historie en cultuur van het desbetreffende land. In de VS echoot tot op de dag van heden de oude pioniersgeest na. *How the West was won* en *Buffalo Bill* staan voor de vrijheid en zelfredzaamheid van het individu en het belang van zijn (kleine) *community*, plus natuurlijk het vrije ondernemerschap. Forse uitspraken als *Americans' legal right to choose where to live and work* en *Developers should be free to build where homebuyers want to live* moeten we in die context zien. Want regels benauwen en hinderen een vrije markt. Zelfredzaamheid staat hoog in het vaandel en 'van de overheid hoeft men het niet te verwachten'.

Onze Lage Landen daarentegen kennen een lange ruimtelijke ordeningsgeschiedenis waarin het algemene belang voorop stond, denk aan het duizend jaar oude 'droge voeten' principe. Tot op de dag van heden (BNR!) vormt dat principe de basis van het centrale, *top down* sturingsmodel. Canada heeft vanuit de Britse en deels Franse traditie (over centralisme gesproken) eveneens een *top down* sturingsmodel, vergelijkbaar met Nederland. De overvloed aan ruimte in Canada doet daaraan niets af (zie *fact sheet 1*).

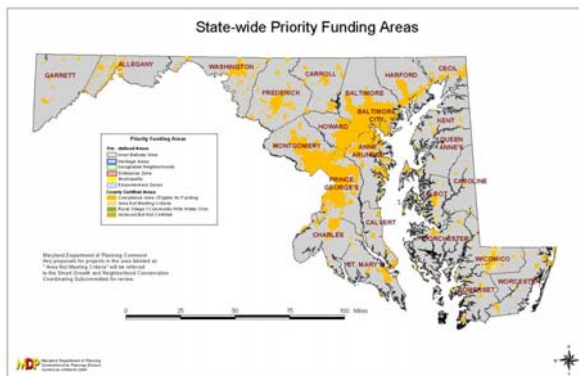
Maar ook tussen de planningsystemen en planningpraktijk van de 51 Amerikaanse staten, en die van de 1500 *counties* en circa 55.000 (?) gemeenten, zien we grote verschillen. Die worden veroorzaakt door de over en weer onafhankelijke opstelling en het verschil in planningcultuur of planningethiek per staat. Je moet je realiseren dat de VS door verschillende West Europese mogendheden werd gekoloniseerd (Groot Brittannie, Frankrijk, Spanje, enz.) en elke kolonistator zijn eigen cultuur DNA mee bracht. Die DNA speelt nog steeds een rol. Daarnaast klinkt de negentiende eeuwse Burgeroorlog door, waarin de noordelijke *Union* en de zuidelijke *Confederation* elkaar bestreden in hun streven naar onafhankelijkheid. Zo men zich verbaast over de verschillen in ruimtelijke ordening per Amerikaanse staat, *county* en gemeente, moet je dus altijd ... (*to*) think of America as a collection of small societies with very different sets of values and aspirations. Some communities are more progressive and give much higher priority to conservation and environmental issues (taking precedence over the rights of the individual) than others. So

*planning decisions reached in Seattle would perhaps not be made in Texas for example.*³ Vergelijkbare verschillen zien we bij *smart growth*, maar daar spelen ook andere factoren een rol.

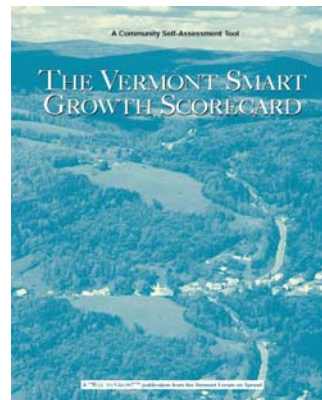
3. POSITIE SMART GROWTH

Hoe verklaren we het succes van *smart growth* in de Verenigde Staten en de verspreiding in dat land (zie ook figuur 1)?

Voor een deel komt dat door de typisch Amerikaanse manier om in een enkel woord de essentie van een boodschap helder te maken en die boodschap vervolgens breed te communiceren en ‘vermarkten’. Internet en websites spelen een belangrijke rol. Dorpen en steden pronken op hun website met hun *best smart practises* –een vorm van city marketing! De woordkeuze is afgestemd op Jan met de Pet zodat iedereen mee kan denken en praten en niemand zich buitengesloten hoeft te voelen door onbegrijpelijke vaktaal, zo eigen aan planners en veel bestuurders.

In 1998 neemt de federale regering van de VS het initiatief tot *Livable Communities* met daaraan gekoppeld financiële hulp voor projecten in het openbaar vervoer (*Mass Transit*), de stadsvernieuwing (*Brownfield Redevelopment*) en regionale en lokale initiatieven. Staten zoals Maryland met een *State Plan (policy)*, brengen de *Priority Funding Areas* in kaart. PFA's zijn gebieden waar het federale geld voor smart projecten bij voorrang naar toe gaat.

Lokale milieugroeperingen leggen de plaatselijke principes van *smart growth* vast en ontwikkelen per situatie het bijpassende instrumentarium, zoals de *GSC*, de *Growth Score Card*.

Smart Growth Resource Library

... This section of Smart Growth Online is a searchable catalogue of reports, websites, tools and case studies dating from 1997 until today. Most of the resources contained in this catalogue are available on-line. ...

Daarnaast moeten we, denk ik, het succes van *smart growth* vooral koppelen aan de Amerikaanse cultuur en volksaard waarin het individu en ‘zijn’ gemeenschap een belangrijke rol spelen. The New Urbanism en Smart Growth zijn van oorsprong kleinschalige bewegingen waarin de menselijke maat voorop staat en de *community* een centrale plaats inneemt –denk aan het CNU credo van *Creating Livable Sustainable Communities with ... walkable distances*. Ook het vrij zijn in het al dan niet omarmen van *smart growth* speelde een belangrijke rol, want in principe werd niemand daartoe gedwongen –zeker niet door een hogere overheid! Het feit dat er sinds 1992 een federale

³ Uit de correspondentie over Smart Growth met mijn Amerikaans-Britse collega Cath. Ziegler Phd.

Smart Growth Act is, betekende allerm minst dat elke *county* of gemeente *smart* ging opereren.

Maar het allerbelangrijkste is waarschijnlijk dat het concept *smart growth* niet zozeer bepaalt of er wel of niet wordt gegroeid en uitgebreid, maar hoe -zo groei en uitbreiding nodig zijn (*brownfield* versus *greenfield*). Met deze *smart* formulering is volgens mij de angel er grotendeels uit en kunnen uiteenlopende partijen, van projectontwikkelaar tot milieuactivist, zich herkennen en er hun voordeel mee doen.

Smart growth past dus perfect bij de Amerikaanse samenleving en mores.

*Figuur 1: Cities and states across the United States have adopted zoning codes, building codes, and code enabling legislation to facilitate the development of dense, walkable neighbourhoods. As these Smart Growth laws spread developers will be able to respond to the market demand for New Urbanism.*⁴

*Smart Growth – Bill Gates City, 2004
Voor Amerikaanse begrippen 'dense & walkable'*

*Stadscentrum Boca Raton, Florida 1972
CNU avant la lettre*

Daar waar Amerikaanse staten van oudsher actief waren op het gebied van ruimtelijke ordening inclusief bijbehorende wetten en regels, oog hadden voor de natuur en grenzen stelden aan de groei, werd de filosofie van *smart growth* logischerwijze omarmd -zeker toen federale doelsubsidies beschikbaar kwamen voor de Priority Funding Areas. De organisatoren van *smart growth* hopen vurig dat de inhaalslag in een aantal staten, *counties* en gemeenten om wetten en regels te moderniseren, nieuwe voedingsbodems creëert voor een planmatiger optreden, lees *smart growth* (zie figuur 1).

Smart growth speelt in Canada en Nederland een ondergeschikte rol vergeleken met de VS. Op alle planningniveaus hanteert men in beide landen vooral het begrip *sustainability* of duurzaamheid. Een voorbeeld: *smart growth* wordt maar één keer genoemd in de beleidsnota Urban Strategy – A Vision for Tomorrow's Reality van de Canadese landsregering, onder gelijktijdige vermelding dat *smart growth* vooral een provinciale en gemeentelijke zaak is (http://www.liberal.parl.gc.ca/urb/Blueprint_English.pdf).⁵

⁴ Bron: The Coming Demand, produced by Congress on New Urbanism 2003, Research founded by Funders Network for Smart Growth & Livable Communities e.a.

⁵ Canada's Urban Strategy – A Vision for Tomorrow's Reality, d.d. november 2002. Mei 2001 installeerde de nieuw aangetreden premier van Canada de 'Caucus Task Force on Urban Issues' met als opdracht te onderzoeken op welke manier ... *the Government of Canada can work more collaboratively, within our federal jurisdiction, to strengthen the quality of life in our large urban centres.*

In Nederland is het begrip ‘duurzaamheid’ zo langzamerhand zo versleten (containerbegrip) dat we serieus moeten overwegen om het te vervangen door een andere magisch trefwoord vergelijkbaar met *smart growth*. Slim groeien of Verantwoord bouwen? Het lokale bewustzijn kan zo een impuls goed gebruiken, al was het maar om te voorkomen dat er al te veel nieuwe ‘witte schimmels’ ontstaan of het Groene Hart verder verrommelt als gevolg van het ‘decentraal wat kan’ uit de Nota Ruimte.

4. AMERIKAANSE SMART GROWTH IN POLITIEK PERSPECTIEF

Waarom floreert *smart growth* vooral in Amerikaanse regio's en staten zoals Oregon, Californie, Illinois en Massachusetts, en waarom niet of minder in North of South Dakota (zie figuur 1)?

*Figuur2 : The number of new urbanist developments under construction or complete has grown by over 20 percent every year since 1997. Today such developments can be found in most major housing markets, helping speed acceptance of more dense walkable neighbourhoods*⁶

Smart growth TOD: light rail MAX Station Beaverton, 2004

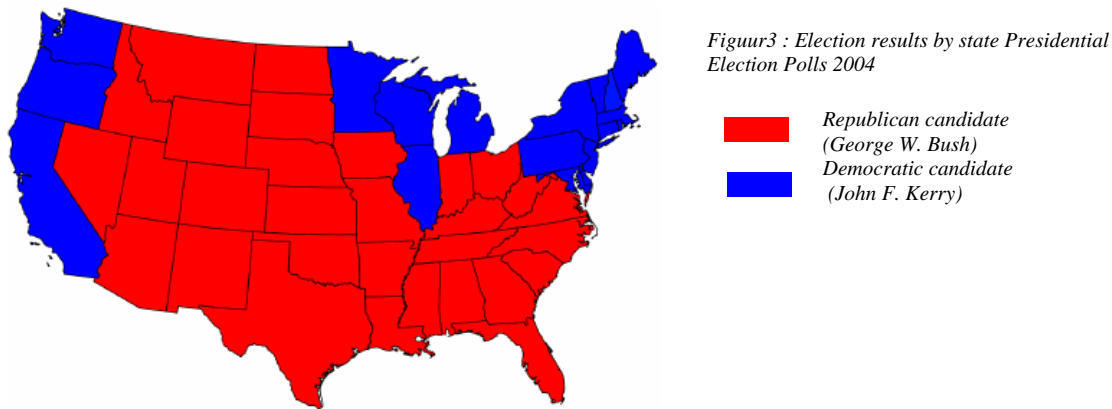
Smart Growth – dense, walkable ‘Intel City’ Morello Place, Hillsboro, 2004

Met de recente presidentsverkiezingen in het geheugen is mijn stelling dat het vooral samenhangt met de politieke kleur en meer specifiek het liberale en vooruitstrevende gedachtegoed van de Democraten. *Smart growth* kreeg zo te zien, vooral voet aan de grond in de overwegend Democratisch stemmende, dichtbevolkte (verstedelijkt) en qua inwonertal snel groeiende staten langs de oost en westkust en in het grote meren district (<http://www-personal.umich.edu/~mejn/election/>). Zie de ‘blauwe’ staten in figuur 3 en vergelijk die met de stippenconcentraties in figuur 2.⁷ Die ‘blauwe’ gebieden zijn ook de regio's waar zich tal van beroemde opleidingsinstituten bevinden en waar veelal sprake is van een tolerant en internationaal klimaat, mede als gevolg van de vele buitenlandse werknemers. Men realiseerde zich in die ‘blauwe’ regio's waarschijnlijk als geen ander dat een excellent leefklimaat en een zorgvuldig omgaan met de omgeving, belangrijk zijn om de categorie *foot lose* hoog opgeleiden en getalenteerde individuen aan te trekken en te

⁶ Bron: The Coming Demand, produced by Congress on New Urbanism 2003, Research founded by Funders Network for Smart Growth & Livable Communities e.a.

⁷ In de figuren ontbreken Hawai en Alaska.

behouden. Talent en innovatie zijn essentieel om de kennisindustrie een duurzaam karakter te geven en de diensteneconomie te laten groeien.

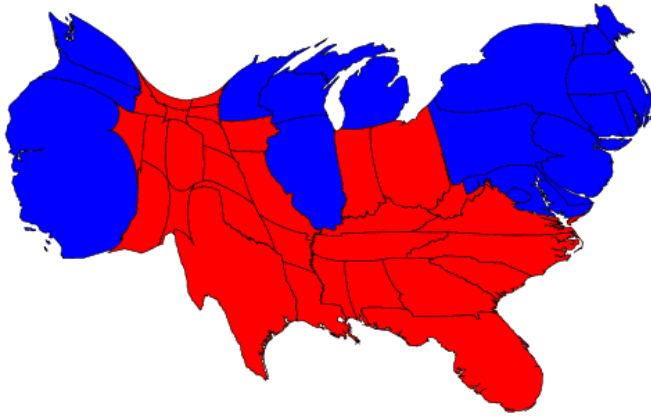
Een vergelijkbare gedachtegang vinden we in de federale Urban Strategy van Canada. Zie ook het adagium van Vancouver (BC) ... *development serves the economy, community and the environment*, wat leidde tot een zorgvuldige en milieubewuste ontwikkeling van de stad. Geen lawaaierige en luchtvervuilende *Interstates* tot diep in de stad, wel een grote diversiteit aan woonmilieus om uit te kiezen (*neighbourhoods*) en zorgvuldig ontworpen en goed onderhouden openbare ruimtes met een sportief aureool.

Van de Canadese Urban Strategy naar het gedachtegoed van de Creative Class van Richard Florida is dan nog maar een kleine stap.⁸ Volgens de theorie van deze econoom heeft de creatieve klasse, een *talent-laden, open-minded and immigrant-rich* groep mensen, uitgesproken wensen ten aanzien van hun woon en werkomgeving. Kennis en creatieve bedrijven vestigen zich volgens Florida daar waar die creatievelingen wonen –en niet omgekeerd (<http://www.creativeclass.org/creativewar.shtml>). De onderwerpen *Creative Class* en *Creative Cities* zijn een hoofdstuk apart en vallen buiten het bereik van dit opstel.

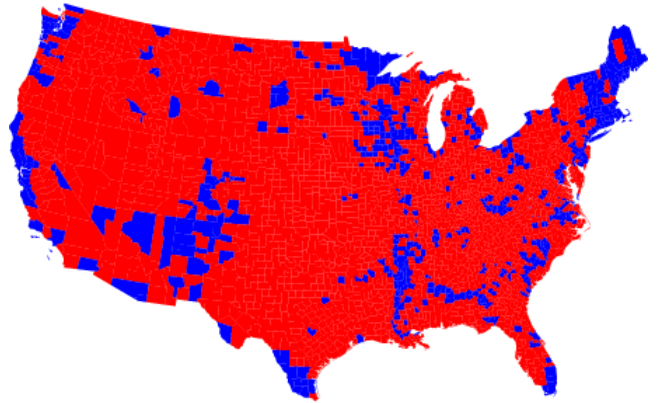
We moeten twee nuanceringen maken bij figuur 3. Allereerst geeft figuur 3 geen goed inzicht in het aantal burgers dat zijn stem uitbracht op de Democratische presidentskandidaat. De meeste ‘rode’ staten met overwegend conservatieve en neo-Christelijke stemmers (<http://post.economics.harvard.edu/hier/2004papers/HIER2044.pdf>) hebben namelijk een relatief kleine bevolking, en de ‘blauwe’ of liberaal stemmende staten juist een grote bevolking. Je zou kunnen spreken van meer landelijke versus meer verstedelijkte gebieden. Zie ook *fact sheet 1*, want een groot aantal inwoners per km² in de VS en Canada is, vergeleken met Nederland, natuurlijk een relatief begrip.

Wanneer we de uitslag van de verkiezingen niet koppelen aan de fysieke oppervlakte van de staten zoals in figuur 2, maar aan het aantal inwoners per staat, krijgen we een beeld dat meer recht doet aan zowel de uitslag van de presidentsverkiezingen als, hoop ik, de populariteit van *smart growth*. Namelijk een *fifty-fifty* verdeling. Zie het cartogram in figuur 4 (<http://www-personal.umich.edu/~mejn/election/>).

⁸ The Rise of the Creative Class, Richard Florida. 2002. Van de hand van dezelfde schrijver *Creative Cities*.

Figuur 4 : Election results by state Presidential Election Polls 2004

Figuur5 : Election results by county Presidential Election Polls 2004

Dan de tweede nuancering. In figuur 2 is te zien dat in sommige ‘rode’ staten, bijvoorbeeld Florida en Texas, *smart growth* projecten voorkomen, terwijl deze in een aantal ‘blauwe’ misschien niet van de grond zijn gekomen. De verklaring is het tweepartijen kiesstelsel van de Verenigde Staten met kiesmannen en het principe dat *the winner takes it all*. Ook in de laatste presidentsverkiezingen was het weer een dubbeltje op zijn kant of Florida en Ohio ‘rood’ of ‘blauw’ zouden worden. Een uitsplitsing van de verkiezingsresultaten op *county* niveau is verhelderend, het laat een veel gedifferentieerder beeld zien van ‘rode’ en ‘blauwe’ gebieden (figuur 5). Binnen dat gedifferentieerdere beeld zijn nog weer meer nuances mogelijk, bijvoorbeeld die van grootste (Democratische) minderheid, waardoor *smart growth* in een overwegend ‘rode’ omgeving misschien toch een kans krijgt –hoop doet leven.

Mijn hypothese is dat conservatieve (‘rode’) en liberale (‘blauwe’) counties en gemeenten elkaar danig in de weg (kunnen) zitten bij het realiseren van grensoverschrijdende *smart growth* projecten zoals *light rail*. Die stelling is alleen te bewijzen door de verkiezingsresultaten tot op gemeenteniveau uit te splitsen en een verband te leggen met de belangstelling van burgers voor hun (leef)milieu en de bestuurskracht inclusief samenwerkingsbereidheid van de plaatselijke overheden. Een dergelijk onderzoek voert nu te ver.

5. BETEKENIS: LESSONS LEARNED

Het tempo waarmee New Urbanism en *smart growth* zich in een periode van tien à twintig jaar over de Verenigde Staten verspreidden, intrigeert (zie figuur 2). Welke motor zat daar achter? Welke rol speelden landelijke en lokale milieugroeperingen, Internet of een gedreven bestuurder als Vera Katz, gedurende vier termijnen burgemeester van Portland (Or.)! Kan het zijn dat sommige bestuurders en professionals in de VS lang voor de tachtiger jaren, al van koers waren veranderd en de vele experimenten uit de jaren zestig en

zeventig nu onder de vlag van *smart growth* worden opgediend, c.q. geclaimd? ⁹ Zo ja, dan is er gelukkig sprake van waardevolle oude wijn in nieuwe zakken!

Canary Wharf, 1987
Brownfield development Londen Docklands¹⁰

False Creek, 2004
Brownfield development Vancouver (BC)

Pearl District, 2004
Brownfield development Portland (Or.)

Laten we het historische bewustzijn maar even aanscherpen.

Vancouver maakte al in de jaren zeventig, bij de afweging *brownfield* versus *greenfield*, plannen voor de herinrichting van de *brownfields* zoals False Creek en Coal Harbour. Dat wil zeggen lang voordat de *smart growth* beweging in de VS opkwam. De koers in Groot Brittannië uit de jaren zestig moet in Canada bekend zijn geweest. Zie de Engelse *policy* van *urban regeneration* in Schotland (Urban Program 1969) en van latere datum, de Priority Partnership Areas (PPA's) en Social Inclusion Partnerships (SIP's). Zie ook de ontwikkeling van oude havengebieden zoals de London Docklands, projecten die jaren voorbereiding vergden. In Boston (Mass.) aan de oostkust van de VS waren begin jaren zeventig, dat wil zeggen lang voordat de CNU en Smart Growth zich manifesteerden, al de eerste stadsvernieuwingprojecten in het oude havengebied te bewonderen.

Ook Portland (Or.) was niet van de ene op de andere dag *US most European City* met een zorgvuldig ingericht centrum plus een *light rail* (MAX) naar de westelijke en oostelijke voorsteden en een noordelijke lijn in voorbereiding. Het Down Town Plan van Portland werd eind jaren zestig vastgesteld! In 1973 nam Oregon als een van de eerste staten een Land-use Planning Law aan waarin *urban growth boundaries* (UGB's) werden voorgeschreven. Al in 1983 werd de Metro Council in het leven geroepen –het eerste gekozen en gemandateerde regionale bestuur waarin Portland en de omringende gemeenten tot op heden participeren. Ook daar zijn jaren van voorbereiding en lobbywerk aan vooraf gegaan.

Deze voorbeelden bewijzen dat steden als Portland en Vancouver *avant la lettre* het goede voorbeeld gaven en waarschijnlijk zelfs de bakermat vormden van de The New Urbanism en Smart Growth bewegingen –en niet omgekeerd! Je zou zelfs kunnen zeggen dat *smart growth* zijn wortels heeft liggen in de Britse (en West Europese) planningstradities -zij het dat *smart growth* meer gericht is op de markt, meer *bottom up* accenten heeft en minder

⁹ Uit eigen ervaring weet ik dat diverse als New Urbanism of *smart growth* gelabelde projecten, begin jaren zeventig al waren gerealiseerd.

¹⁰ Bron: <http://www.picturesofengland.com>

gedomineerd wordt door de (centrale) overheid. Dat de *smart growth* beweging de al bestaande goede voorbeelden adopteerde is verklaarbaar en alleszins vergeeflijk -het succes lijkt groter en overtuigender en dat nodigt uit tot navolging. Want het moet gezegd, van *smart growth* gaat een vliegwieleffect uit en het brengt een positieve verandering teweeg bij veel Amerikanen.

TOD projecten
King County, Seattle

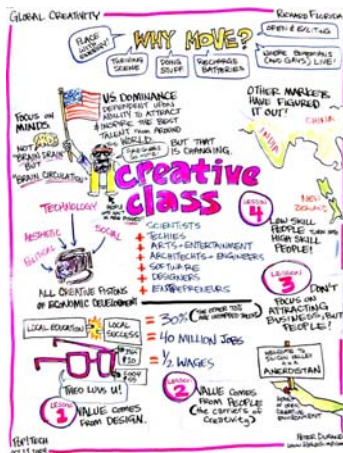

Voor 'Bill Gates City' moest een bos wijken...
Seattle, 2004

Dubbeldeks Interstate tussen waterfront en stad,
Seattle, 2004

Seattle, of liever gezegd de Puget Sound regio, lijkt van de drie bezochte steden nog het meest te worstelen met *smart growth* –ondanks dat de *counties* overwegend ‘blauw’ zijn (zie figuur 6). Want voor ‘Bill Gates City’ werd recent een fraaie beboste Cascades helling kaal gekapt. Daarnaast praat men in deze regio al jaren over de realisatie van een *light rail* door de verschillende *counties* en gemeenten om het fileprobleem op te lossen –met tot nog toe weinig resultaat want de enkele zwaluw maakte nog geen zomer (ondergronds trein / busstation, monorail naar voormalig EXPO terrein en het antieke trammetje langs het waterfront). Gelukkig zit er sinds kort wat schot in, want binnen de grenzen van King County heeft het bestuur op papier zeven potentiële TOD projecten aangewezen (<http://www.metrokc.gov/kcdot/transit/tod/> of via Google naar Transit-oriented Development King County).

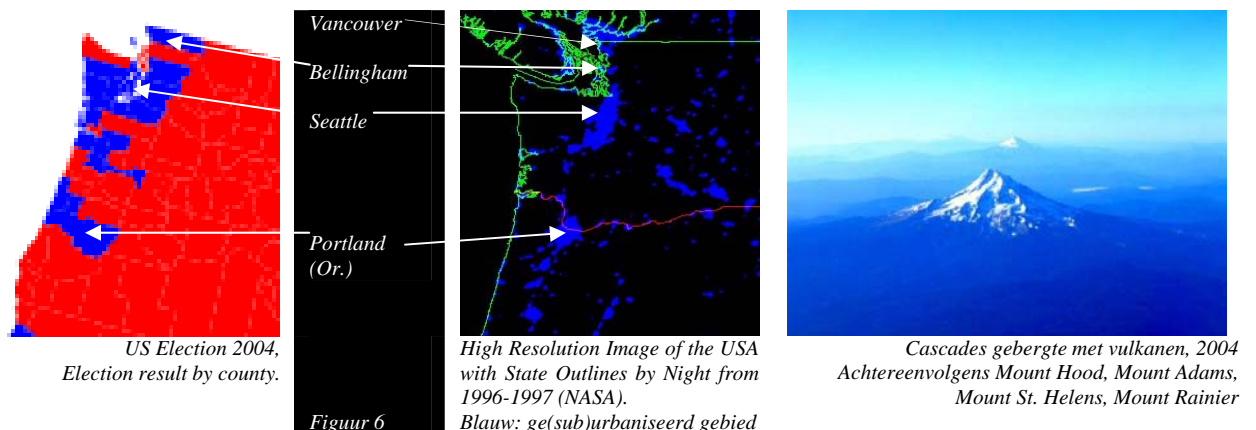
Down town Seattle 2004
Volop potenties voor een tweede leven ...

Pearl District, Portland (Or.) 2004
Oud bedrijfsgebouw, een tweede leven als 'loft'

Ondanks deze aanlooppromen is Seattle in de ogen van veel Amerikanen een van de economisch meest welvarende en ook best bereikbare steden waar men graag woont en werkt –met *Interstates* dwars door de stad tot voor de deur! In *The Rise of the Creative Class* van Richard Florida scoort Seattle hoog op de drie T's (de thema's Technologie, Talent en Tolerantie). Seattle biedt dus kennelijk een aantrekkelijke woon en werkmilieu aan kennis-*nerds* en cultuur-*freaken* in alle soorten en maten. De files nam men tot voor kort op de koop toe.

Met de filosofie van *smart growth* is het ideaal van een zorgvuldige(r) planning, zeker in de VS, een stukje dichterbij gekomen. Natuurlijk zijn er nog tal van onzekerheden. Want weliswaar leerden Amerikaanse (en Canadese?) gemeenten *urban growth boundaries* te trekken, maar zo te zien gebeurde dat vooral vanuit de overvloedgedachte: over 20 jaar komt er zonodig een nieuwe grens. Met de voor Amerikanen ongekend hoge dichtheden van 15 à 25 woningen per ha in *greenfield* situaties is dat niet vreemd. De praktijk bleek ook hardleers te zijn, want in zowel Seattle als Portland waren de UGB's niet heilig en in Beaverton (voorstad van Portland) toonden de projectontwikkelaars tot nog toe weinig belangstelling voor de kavels bij de MAX halte. De *sense of urgency* moet dus nog groeien! De wensen van de Amerikaanse consument kunnen daarbij een belangrijke *pushfactor* worden. Uit recent onderzoek van enkele marktpartijen zou blijken dat veel mensen de files beu zijn en een huis willen in de onmiddellijke nabijheid van een openbaar vervoer halte. Ook bleek dat 70% van de zogenaamde New Economy bedrijven aansluiting op een goed openbaar vervoer belangrijk vindt (<http://www.reconnectingamerica.org/>). Dat verklaart waarschijnlijk mede de positieve ontwikkelingen in het Pearl district (Portland), een voormalig bedrijventerrein grenzend aan de binnenstad, dat in sneltreintempo een tweede leven krijgt als veelgevraagd woon en werkgebied. Dat geeft hoop op een renaissance van *down town* Seattle, wat boordevol potentie zit.

Het besef in de drie grote steden dat *smart growth* nodig is, neemt toe. Helaas dreigen de tussenliggende gebieden verweesd achter te blijven. Vancouver en Seattle worden nu nog gescheiden door relatief open en groene zones. Relatief, want her en der heeft de

verstedelijking al flink toegeslagen, zie diverse nachtopnamen en satellietfoto's (figuur 6 en <http://earth.jsc.nasa.gov/sseop/EFS/lores.pl?PHOTO=STS085-715-33>).

Voorzover deze tussengebieden niet de status hebben van Nationaal park zoals het Cascades gebergte, is verdere verstedelijking een reëel gevaar. Het grondeigendom is waarschijnlijk versnipperd en welke boer wil niet miljonair worden. Er liggen tientallen steden en dorpen, maar niet overal zijn *urban growth boundaries* van kracht en voorzover ze er wel zijn geven ze meestal weinig zekerheid. Liberale ('blauwe') en conservatieve ('rode') *counties* en gemeenten wisselen elkaar in deze tussengebieden af en het is de vraag of die politieke tegenstanders elkaar tijdig vinden in een *smart* open en groen houden van deze zones -zonodig met het toepassen van compenserende maatregelen zoals *Transferable Development Rights* (<http://outreach.ecology.uga.edu/tools/tdr.html>, zie ook hoofdstuk 6).

The Fraser River Valley and its extensive delta (light colored feature) can be observed near the center of the image. A light colored sediment plume can be observed west of Vancouver where the Fraser River empties into the Strait of Georgia (center of picture). The Strait of Georgia separates Vancouver Island from the mainland of British Columbia (Canada). The Juan De Fuca Strait is the other major strait that connects Puget Sound (U.S.) and the Strait of Georgia with the partially cloud-covered Pacific Ocean (top). Extensive forested slopes and snow covered higher elevations of the Coast Mountains in British Columbia and the northern Cascades in the state of Washington occupy about a third of the picture. There are also limited snow covered peaks in the Olympic Mountains of northwest Washington (top left) and on the central mountains of Vancouver Island, B.C. (top right). NASA, August 1997

Het risico is groot dat deze ruimte tussen Pacific en Cascades gebergte, van Vancouver tot Seattle snel en ongecontroleerd vol slijbt, waardoor er een langgerekte bandstad ontstaat van ruim 200 km -en inclusief de zone Seattle - Portland (Or.) misschien wel 400 km.

De recent ontplooide lokale *grass root* initiatieven in Bellingham en omgeving moeten daarom op korte termijn de onvoorwaardelijke steun krijgen van de desbetreffende gemeenten en *counties*. Zoniet dan moet de 'blauwe' staat Washington in goed overleg met Brits Columbia ingrijpen (ten zuiden van Vancouver ligt immers de deels open en groene Fraser vallei). In een State Land Use Plan moeten dit tussengebied gezoneerd worden en misschien wel de bestemming *Cascadian Green Belt* krijgen, met beperkte bouw mogelijkheden. Zie het succes van de ruim zestig jaar oude Green Belt rond Londen ... *an area surrounding a large city, officially designated not to be built on but preserved where possible as open space for agricultural and recreational use.*¹¹

¹¹ De beroemde Green Belt rond Greater London waarin niet gebouwd mag worden (bestaande dorpen blijven gehandhaafd). De bevolkingsgroei van Londen moest volgens Abercrombie opgevangen worden in new towns buiten deze zone. De Green Belt gedachte werd geïntroduceerd door Sir Ebenezer Howard (1850-1928), door Patrick Abercrombie in 1938 ingevoerd in zijn Greater London Plan en in 1944 wettelijk vastgelegd met bijbehorende *policy* en regels -die nog altijd gelden.

6. SUGGESTIES: INSTRUMENTEN, AANPAK

In hoeverre is de Amerikaanse *smart growth* interessant voor Nederland? Allereerst een neutrale benadering.

Sinds jaar en dag waaien Amerikaanse trends en hypes over naar onze Lage Landen. Daarnaast veramerikaniseert de samenleving in Nederland in rap tempo. Zie de voortschrijdende individualisering (de overheid is geen geluksfabriek¹²), minder Haagse regels, meer ruimte voor decentrale afwegingen en meer netwerken op het niveau van steden en buurgemeenten (Nota Ruimte), ideeën onderop geboren werken beter dan oekazen van boven¹³ (verschil tussen leren en implementeren), enzovoort. Reden genoeg om de filosofie van *smart growth* en de daarvoor in de VS ontwikkelde instrumenten op hun (gebruiks)waarde voor Nederland in te schatten en ook andere Amerikaanse concepten te betrekken in deze afweging.

Sommige *smart growth* instrumenten vallen af omdat we al iets vergelijkbaars hebben. De PFA's (Priority Funding Areas) lijken veel op de ISV en GSB subsidies voor prioritaire gebieden en de begrenzing van Vinex en andere bouwlocaties is vergelijkbaar met de UGB (Urban Growth Boundery). Maar er blijven nog genoeg interessante *smart* concepten over.

- Communicatie & marketing: essentieel

De wijze waarop men in de VS educatief, communicatief en marketingtechnisch omgaat met het label *smart growth* is bewonderenswaardig. *Smart growth* geeft een positieve associatie, veel meer dan ons strenge 'ontwikkelingsplanologie'. Die vakterm moedigt niet aan en vraagt veel uitleg. Elke ontwikkelaar in de VS kan *smart growth* kwijt in zijn acquisitie en verkoopfolders want *smart* doet het commercieel goed! Burgers geloven in *smart* want ...*everybody wants to be smart!* *Smart growth* was ook daarom een wenkend perspectief met voor 'elck wat wils'.

De Amerikaanse manier van communiceren en vermarkten verdient navolging, uiteraard met respect voor onze Calvinistische levenshouding ('doe maar gewoon').

- *Best practises & processes*: op de websites

In de VS etaleert men graag en veelvuldig de goede resultaten. In Nederland wordt relatief weinig gedaan met *best practises*.¹⁴ Dat moet veranderen. Onderdeel van een goede

¹² De overheid is geen geluksfabriek, prof. Dr. C. J. Zwart; essay geschreven en uitgegeven in opdracht van de Raad voor verkeer en waterstaat (1998-2002).

¹³ Voorbeeld: het *grass root* initiatief van 500 boeren in de Noardelike Fryske Wâlden, die een gebiedscontract afsloten met provincie en rijk (ministerie LNV). Groningse akkerbouwers volgen dat voorbeeld, de provincie Groningen bood vervolgens deskundige hulp aan (advies-op-maat), enzovoort. Van *best practises* kan een vliegwieleffect uitgaan want 'goed voorbeeld doet goed volgen'. Zie de website <http://www.agriholland.nl/nieuws/artikel>.

¹⁴ Voorbeeld: het vijfjaren programma uit de jaren negentig van de voormalige Rijks Planologische Dienst, waarin goede voorbeelden van duurzame stedenbouw, robuust ingerichte openbare ruimte, evenwichtige mobiliteit enzovoort, onder alle Nederlandse gemeenten werden gecommuniceerd, is beëindigd. En daarmee ook de stimulerende 'eer & glorie' plus het prijzengeld om het idee en ontwerp mede te financieren.

communicatie moet zijn het op provinciaal en rijksniveau breed uitventen van de *best practises & processes* in de ontwikkelingsplanologie op populaire websites. Op die sites moet men ook kunnen vinden waar de hulp van deskundige aanjaagteams kan worden ingeroepen, waar men zich kan bekwamen in mediation technieken en waar welke kenniscentra te vinden zijn. Gemeenten kunnen met hun successen de eigen *city marketing* voeden.

- *Bottom up* draagvlak: essentieel

Bellingham en omgeving worden een interessante testcase. Hoe wordt in die regio *bottom up* draagvlak gecreëerd? Welke nieuwe instrumenten worden er bedacht, welke bestaande middelen, zoals *transferable development rights* (TDRs), worden ingezet? En welke allianties worden gesmeed om een nu nog groen en overwegend agrarisch gebied, dat onder grote druk staat en waar suburbanisatie een reële bedreiging vormt, *smart* open te houden? Op Amerikaanse websites zien we dat het proces begint met *awareness & education*, bewustwording en opvoeden / leren (<http://outreach.ecology.uga.edu/tools/tdr/TDRs.pdf>). In het door veel aanslagen geplaagde Groene Hart kunnen we met die en andere ervaringen ons voordeel doen.

- Onderzoek & instrumenten: voor iedereen

De voorstanders van *smart growth* laten veel onderzoek doen om bestuurlijke, private en marktpartijen van nut en noodzaak te overtuigen. Lokale milieugroeperingen ontwerpen *Smart Project Scorecards* (SPS) om de bevolking te helpen bij het maken van keuzen. In hoeverre zijn vergelijkbare onderzoeken en instrumenten nuttig en nodig in de komende (weerbarstige) praktijk van de Nederlandse ontwikkelingsplanologie? Wanneer elk dorp, geheel in de lijn van de Nota Ruimte, vrij is om te bouwen en uit te breiden om de natuurlijke groei op te vangen, en de provincie geen belemmeringen oproept, is het gevaar van een sluipende suburbanisatie en telkens een beetje meer *sprawl*, reëel.

- Samenwerking & bondgenootschappen: hoekstenen

Coalities bouwen en processturing worden steeds belangrijker in de Nederlandse ruimtelijke ordening. Hoe komen in de Verenigde Staten (en Canada?) bij *smart growth* de allianties tussen partijen met uiteenlopende belangen tot stand? Bestaat er in de VS een systeem om dergelijke samenwerkingsverbanden te smeden, of is het per project een proces van vallen en opstaan? Is het 'mensenwerk' of is het een 'vak' en wat kunnen we leren van de ervaringen met *corporate partnering* in het bedrijfsleven?¹⁵ Doen we het in Nederland beter of slechter dan in de VS of Canada? De indrukwekkende *brownfield development* in Vancouver kostte ruim twintig jaar onderhandeling en voorbereiding. Daar steekt het Oostelijk Havengebied in Amsterdam niet slecht bij af.

- Openbaar vervoer: een primaire *site & service* voorziening

Portland en omgeving zijn een goed voorbeeld van *light rail* openbaar vervoer tot ver in de regio, ook op plekken waar pas in de toekomst gebouwd gaat worden! De *light rail*

¹⁵ Gaat van samenwerking t/m fusies.

functioneert daar als een primaire *site & service*. In Nederland is het openbaar vervoer bij grote stadsuitbreidingen vaak volgend en zeker de eerste jaren van een zodanige kwaliteit dat de nieuwe bewoner al een verstokte automobilist is voordat de tram of bus rijdt –met alle gevolgen voor de *modal split*. Het is ook daarom interessant de Amerikaanse TOD ervaringen te volgen met het oog op de nieuwe (*light rail*) projecten in Nederland, zoals de Rijn–Gouwe lijn.¹⁶

- *Community* = gemeenschap?

Bij elk *smart* nieuwbouwproject in Amerika en Canada zagen we de slogan ... *this is a master-planned community*.¹⁷ Maar in de praktijk leek de *community* te blijven steken in de contractueel verplichte medefinanciering van een buurthuis door de ontwikkelaar, of was te herleiden tot de homogeniteit van de nieuwe bewoners. In het laatste geval is saamhorigheid niet meer dan logisch, zie Morello Place, de ‘Intel’ buurt nabij het Orenco Station. Wat doen Amerikaanse gemeenten en ontwikkelaars werkelijk aan *community planning / building* i.c. leefbaarheid en sociale cohesie en wat kunnen we daarvan leren? Klassieke onderzoeken als Levittown laten vooralsnog zien dat wat *community* wordt genoemd, in de VS een min of meer toevallige groep nieuwe bewoners is die zichzelf na enige tijd ‘spontaan’ organiseert in sportclubs, kerken, enzovoort.¹⁸

- Financiën: een breinbreker

In het Amerikaanse systeem kan elk overheidsniveau belasting heffen om voorzieningen in stand te houden of projecten te financieren. Dat lijkt een financieel paradijs. Maar ook in de VS is het vaak moeilijk zo niet onmogelijk om voldoende belastinggeld te innen voor noodzakelijke voorzieningen. Het alternatief, de uitgifte van *bonds*, is maatschappelijk en politiek vaak niet haalbaar.

Ook in Nederland is de financiering van majeure projecten vaak een breinbreker. Er wordt hoopvol gekeken naar de gemeentelijke grondbedrijven –maar dat zijn niet de onuitputtelijke Egyptische vleespotten, temeer omdat daaruit ook andere stedelijke voorzieningen moeten worden betaald. Creatief boekhouden met *value capturing* of *added value* is een andere optie –maar wat is dan het gevolg van een verdwijnen van de onroerend goed belasting? Recente *best practises* laten zien dat door slim te ontwerpen, met gebruik maken van de kennis binnen overheid en markt, de kostprijs kan dalen en nieuwe

¹⁶ The purpose of transit-oriented development (TOD) is to reduce the use of single-occupant vehicles by increasing the number of times people walk, bicycle, carpool, vanpool, or take a bus, streetcar, or rail. It does this by bringing potential riders closer to transit facilities rather than building homes away from population centers, which makes people more dependent on roads and automobiles. Bron: <http://www.metrokc.gov/kcdot/transit/tod/>

¹⁷ “This is Concord Pacific Place, a 204-acre master-planned community ...”.
Bron: Folder False Creek

¹⁸ The Levittowners, Ways of Life and Politics in a New Suburban Community, Herbert J. Gans, 1967 - herdruk 1982.

financieringstromen en realisatiemodellen ontstaan (publiek – privaat, design – build – finance - maintain contract).¹⁹ Er zijn vast meer creatieve mogelijkheden.

- Verhandelbare ontwikkelingsrechten (VOR)

Het Amerikaanse instrument *Transferable Development Rights (TDRs)* tast de eigendomsrechten niet aan maar laat deze op een andere locatie tot gelding komen, zonder financiële last voor de overheid. Uitgangspunt is dat grondeigenaren in gebieden die niet mogen verstedelijken, financieel worden gecompenseerd met *TDRs* door gebieden die dat wel mogen.²⁰ Die *TDR* rechten zijn vervolgens een voorwaarde om, daar waar dat wel mag, profijtelijke ontwikkelingen te kunnen realiseren. Vanuit de Amerikaanse context dat *Developers should be free to build where homebuyers want to live*, een begrijpelijke gedachte. Vanuit de Nederlandse situatie en grondpolitiek is die gedachte wat minder logisch, nota bene de al decennia geldende bestemmingen, de exploitatieverordening en de schadevergoeding bij onevenredige schade. We moeten ons daarbij ook realiseren dat in dit Amerikaanse systeem de ruimtelijke kwaliteit van een wijdere omgeving in de planvorming en kostenverevening betrokken wordt dan in Nederland, namelijk ook het gebied buiten de eigenlijke bouwlocatie en buiten de bebouwde kom.

Het is de vraag of Nederlandse gemeenten, corporaties en ontwikkelaars bereid zijn te betalen voor deze verhandelbare ontwikkelingsrechten. Dat zal immers de winstmarges beïnvloeden dan wel de m² prijs opjagen, want de ontwikkelende partij betaalt via het systeem van ontwikkelingsrechten mee aan de gewenste kwaliteit van een geheel andere locatie (platteland). Anderzijds draagt de gelukkige agrariër, die zich in een keer multimiljonair mag noemen wanneer hij zijn land verkoopt als bouwgrond, indirect bij aan het inkomen van zijn minder fortuinlijke collega's.

- Optoppen & groene financiering

Zo we in Nederland groene functies willen financieren met 'rood', is een ander Amerikaanse instrument ook interessant. Namelijk het optioneel 'optoppen' van bouwrechten (meer m², extra verdieping) daar waar gebouwd mag worden, in ruil voor een concrete bijdrage van de ontwikkelaar aan een openbaar toegankelijk en goed ingericht maaiveld.²¹ Het maaiveld vervangen we in deze context door natuur, landschap en buitengebied. Niet alleen vermorsen we zo minder ruimte maar we dragen ook nog eens positief bij aan het behoud van het Nederlandse landschap. Een fiscaal aantrekkelijke 'groene' financiering van dergelijke 'rode' ontwikkelingen kan de pret vergroten.

Dit optoppen kan uiteraard alleen maar met respect voor en behoud van de karakteristieke ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten in zowel stad, dorp als ommeland. Een combinatie met *TDRs* ligt voor de hand.

¹⁹ Zie: <http://www.twynstragudde.nl> (A59, Noordzeesluizen)

²⁰ Zie ook: <http://outreach.ecology.uga.edu/tools/tdr.html>

²¹ Zie de praktijk o.a. in New York / Manhattan waar met deze regeling op het maaiveld fraaie, publiek toegankelijke plaza's en lobbies zijn gecreëerd.

- Synergie financiële middelen

Provincies kunnen à la de Londense Green Belt, nieuwe regels vaststellen. Bijvoorbeeld strenge regels of een verbod om in het landelijke gebied te bouwen (*sticks*) en weinig regels en veel ontwikkelruimte om binnen de ‘rode contour’ nieuwbouw te realiseren (*carrots*). Zo er in het bouwproces sprake is van verhandelbare ontwikkelingsrechten, kunnen rijk en provincie de kwaliteitsslag in het omringende platteland extra stimuleren met subsidies (*carrots*). Het *smart* combineren van subsidies, verhandelbare ontwikkelingsrechten, optop bijdragen en andere geldstromen (bijvoorbeeld natuurcompensatie als gevolg van de aanleg van rijkswegen) biedt interessante perspectieven, maar vraagt op onderdelen wel om een heroverweging van de Nederlandse publiekrechtelijke taken, wetgeving en openbare financiën.

7. EPILOOG: SLUIPMOORD EN KANNIBALISME

In hoeverre is de Amerikaanse *smart growth* interessant voor Nederland? Na de neutrale benadering nu dan de verontruste –en verontrust is een *understatement!*

Vanuit onze rijke Nederlandse traditie van ruimtelijk ordenen wijzen we ietwat meewarig naar de VS, die *smart growth* nodig heeft om orde op zaken te stellen en tegenwicht te bieden aan de private markt en een ‘lakse’ overheid. Maar het is de vraag of ons dominees’ vingertje terecht is. Want kijk eens naar ons eigen Lage Land. Dan zien we een benauwende werkelijkheid met een rijksoverheid die zich anno NR (Nota Ruimte) vergaand terugtrekt, grote vrijheden creëert voor gemeenten plus ontwikkelaars en zoveel mogelijk knelpunten voor economische groei wil wegnemen.²² De private markt, banken, bouwbedrijven en ontwikkelaars inclusief, ziet zijn kans natuurlijk schoon, aangespoord door anonieme aandeelhouders die minimaal een flink dividend opeisen. Lokale bestuurders willen graag *cashen* en hun aandeel in de *greenfield* buit zeker stellen om daarmee andere tekorten te kunnen dekken.²³ En veel provinciale bestuurders hebben misschien net iets te veel binding met de achterban in de woonplaats om op te treden tegen de vijf – vinger - handelwijze van veel gemeenten.

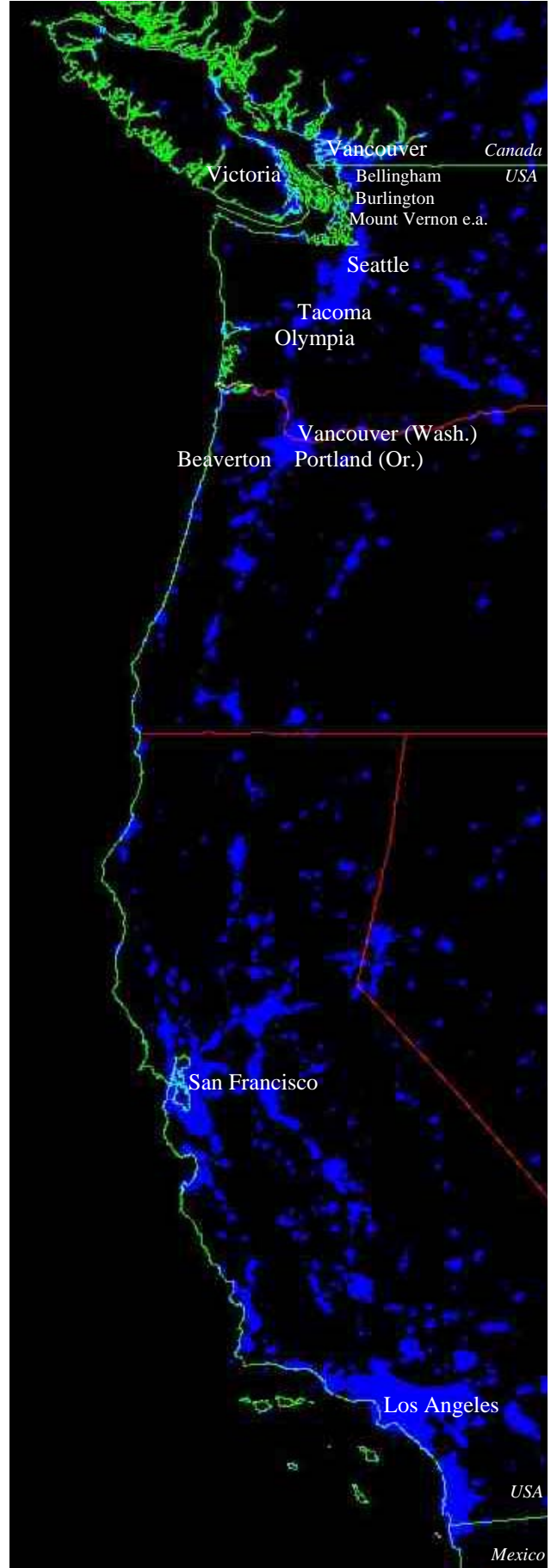
De vraag in hoeverre *smart growth* interessant is voor Nederland, moeten we beantwoorden met ‘we mogen het *never* nooit zover laten komen dat *smart growth* nodig is!’ Er is ANR meer dan ooit behoefte aan sterke bestuurders die de Mammon in de Nota Ruimte kunnen weerstaan. En hechte coalities die moeten voorkomen dat in de nabije toekomst onze schaarse ruimte voor luttele zilverlingen wordt verkwanseld. Nieuwe aanslagen op

²² Minister Dekker van VROM stopt haar handhavingactiviteiten tegen de illegaal gebouwde opslagloods van het bedrijf PTH in de gemeente Twenterand. Provincies en gemeenten krijgen veel meer eigen verantwoordelijkheid voor het voeren van ruimtelijk beleid. In deze 'sturingsfilosofie' past het niet meer dat een minister van VROM ingrijpt in bestemmingsplannen die het rijksbelang niet schaden. Bron: Persbericht VROM (<http://www.vrom.nl/pagina.html?id=19569>).

²³ De kans is groot dat tot 2020 circa 25.000 woningen worden gebouwd in het Groene Hart. Het aantal toegestane nieuwbouwwoningen in alle zogenoemde nationale landschappen komt uit op 76.000. Bron: <http://www.cobouw.nl/paginas/rubrieknews.asp?RID=2&ID=24171>

eeuwenoude cultuurlandschappen, zoals het Groene Hart, moeten verboden worden. Dat is sluijpmoord, om niet te zeggen regelrecht kannibalisme!

Er is nu meer dan ooit *countervailing power* nodig, opdat in de euforie van de ontwikkelingsplanologie 'het prachtige, duizendjarige Nederlandse kind niet met het badwater wordt weggegooid'.

▪ *Fact sheet: Kengetallen*

	land		staat / provincie		stad
	oppervlakte in km ²	inwoners x miljoen	oppervlakte in km ²	inwoners x miljoen	inwoners x miljoen
Canada	9.958.319 waarvan 755.109 km ² water	31,9 (3,1 inwoner per km ²)			
VS	9.372.610 waarvan 2,2% water	293 (31 inwoners per km ²)			
Nederland	41.526	16,29 (481 inwoners per km ²)			
Brits Columbia ²⁴			944.735 waarvan 19.549 km ² water	4,168,123 (4,34 inwoners per km ²)	
Washington ²⁵			184.824 waarvan 172.587 km ² land	5,894.121 (32 inwoners per km ²)	
Oregon ²⁶			255.026 waarvan 248.849 km ² land	3,4 (13 inwoners per km ²)	
Vancouver					2
Seattle (Greater Puget Sound metropolitan area)					3.7
Portland					1,3

Ter vergelijking:

- Vermont (van het Franse *Les Verts Monts*, de groene bergen), een van de kleinste (24.923 km²) en in de ogen van veel Amerikanen dichtbevolkte staat, telt ruim 600.000 inwoners (24,4 inwoner per km²).
- New Jersey (direct ten westen van New York) is een van de kleinste staten van de VS (22.608 km²) en telt bijna 8,5 miljoen inwoners (Census 2000), dwz. 372 inwoners per km².

²⁴ Grote delen van British Columbia bestaan uit beschermde gebieden (provinciale en nationale parken) waaronder Victoria Island, het Cascades gebergte en de Rocky Mountains. De steden concentreren zich zodoende op enkele plekken.

²⁵ In Washington liggen het grote Olympic National park, het Mount Rainier National park en het North Cascades National park. Een verdere groei van Seattle zal daarom vooral in noordelijke en zuidelijke richting plaats moeten vinden.

²⁶ Oregon bestaat deels uit het Cascades gebergte aan de oostkant en kent daarnaast het relatief kleine Crater Lake National park.

▪ **Fact sheet: Verenigde Staten van Amerika**

- Volksaard, cultuur

De belangrijkste mijlpalen vanaf de zestiende eeuw in de Amerikaanse geschiedenis waren de kolonisatie door verschillende West - Europese landen (Spanje, Engeland, Frankrijk, enz.), de Onafhankelijkheidsoorlog en de Burgeroorlog (1861-1865). In die laatste oorlog ging het, naast de afschaffing van de slavernij, ook om de onafhankelijkheid van de staten: de noordelijke *Union* versus de zuidelijke *Confederation*. De oude pioniers-geest met *How the West was won* en *Buffalo Bill* weerspiegelt tot op heden de vrijheid van het individu en de kracht van het ondernemerschap. Uitspraken als *Americans' legal right to choose where to live and wor'* en *Developers should be free to build where homebuyers want to live* moeten we in die context zien. Want regels benauwen en hinderen een vrije markt. Wat telt is het individu en de kleine gemeenschap (*community*) waartoe hij / zij behoort, die moeten voor zichzelf opkomen. Extreem gezegd, van de overheid hoeft men het niet te verwachten.

- Staatkundig, wetgeving

De Verenigde Staten van Amerika is een constitutionele democratie bestaande uit een federatie van 51 staten, inclusief Alaska en Hawaï.²⁷ Elke staat, een enkele uitzondering daargelaten, bestaat uit een aantal *counties* (vergelijk de Nederlandse provincies). Die op hun beurt bestaan uit gemeenten die afwisselend *district, town(ship), village, borough* of *community* worden genoemd (vergelijk de Nederlandse gemeenten, steden, dorpen en buurtschappen). Totaal telt de VS ruim 3100 *counties* en een veelvoud aan gemeenten (55.000?).²⁸ Elk

²⁷ In feite is sprake van 50 staten plus het District of Columbia (D.C.) waarin de hoofdstad Washington ligt.

²⁸ Voorbeeld: de staat New York bestaat uit 58 *counties*. De stad New York bestaat uit 5 verschillende *counties* waarvan Manhattan Island er een is (officieel NY County). Metropolitan New York (21 miljoen inwoners) bestaat uit 30 *counties* in 3 verschillende staten.

overheidsniveau heeft zijn eigen democratisch gekozen bestuur. Het land telt ruim 290 miljoen inwoners (2003). De twee belangrijkste politieke partijen zijn de Democraten en Republikeinen.

Op zowel landsniveau als het niveau van de 51 staten en hun *counties*, zijn er wetten en regels. Op federaal niveau is er allereerst 'The Constitution', vergelijkbaar met onze Grondwet

(www.gpoaccess.gov/constitution/index.html).

Daarnaast zijn er op uiteenlopende terreinen *Ordinances, Acts, Rules, Codes & Standards* en (*Landmark*) *Laws*. Die regelen specifieke onderwerpen zoals de federale Housing Act (1954), Water Resource Management Act (1965), National Historic Preservation Act (1966) en meer recent, de Smart Growth Act (1992). Deze nationale (federale) wetten beogen het algemene belang en stellen bijvoorbeeld eisen aan lucht en waterkwaliteit. De afzonderlijke staten, *counties* e.d. moeten die richtlijnen opvolgen.

De 51 staten vertalen deze landelijke wetten en regels wel of niet naar het eigen niveau. Daarnaast kan elke staat zijn eigen wetten maken.²⁹ Een staat kan in zijn wetgeving zelfs contrair gaan aan de landspolitiek zoals recent in Californië gebeurde, waar men het onderzoek op stamcellen legaliseerde, zeer tegen de zin van de machtige neo-Christelijke en conservatieve Republikeinse lobby.

Sommige staten hebben een eigen Constitution. Hawaï heeft als een van de eerste staten een State Land Use Law (1961). Tussen staten bestaan grote verschillen in wetgeving en in actualiteit daarvan, dat geldt ook voor de wetgeving op het gebied van de ruimtelijke ordening.³⁰

In 1921 is de Port Authority van New York en New Jersey (twee verschillende staten) in het leven geroepen om de belangen van de haven te garanderen. Daarvoor moest het Congres toestemming geven want staten mochten onderling dergelijke afspraken niet maken.

²⁹ Voorbeeld: The Washington State Growth Management Act (GMA) van 1990. Tussen 1991 en 1998 wordt deze Act een paar keer aangepast, o.a. om coördinatie tussen lokale overheden mogelijk te maken zoals de Puget Sound Regional Council.

³⁰ Sommige staten zouden hun wetgeving sinds 1920 niet meer hebben aangepast. Er loopt nu een inhaalslag. 'The pace of reform is heartening. For example, the American Planning Association surveyed states and found that from 1999 to 2001, more than 2,000 pieces of planning reform

Building Codes & Standards spelen vooral op het niveau van county en gemeente. Vergelijk onze Nederlandse Bouwverordening.

- Financiën

Elk overheidsniveau heeft specifieke taken, zoals het beheer van Nationale Parken, de aanleg van county Highways en het onderhoud van gemeentelijke straten en pleinen. De staten krijgen daarvoor geld van de landsregering en distribueren een deel van dat federale geld richting *counties*, die op hun beurt geld verdelen tussen de gemeenten. Daarnaast is een belangrijke bron van inkomsten de belasting die staten, *counties* en gemeenten mogen heffen op tal van zaken. Voor grote projecten kan de desbetreffende overheid leningen afsluiten (*bonds*) mits daarvoor voldoende maatschappelijk en politiek draagvlak is.

- Ruimtelijke plannen, actoren

De VS als geheel heeft geen overkoepelend ruimtelijk plan zoals onze Nota Ruimte (Vijfde Nota RO). Enkele staten, waaronder Hawaï, hebben een State Land Use Plan. Andere staten beschikken over een State Plan waarin het beleid (policy) wordt verwoord en waarin zoals in Maryland de *Priority Funding Areas* worden aangegeven.³¹ PFA's zijn gebieden waar het federale geld voor *smart* projecten bij voorrang naar toe gaat.

Elke staat, county en gemeente heeft zijn eigen professionele ambtelijke organisatie met diensten en departementen zoals de Agency for Environment of Alabama of de federal Environmental Protection Agency (EPA).

Het State Plan of State Land Use Plan wordt gebruikt om de *counties*, regio's en lokale autoriteiten te begeleiden bij hun autonome planningsactiviteiten. Het fungeert in voorkomende gevallen als ruimtelijk en / of financieel kader waaraan onderliggende plannen

legislation were debated in state capitols across the country. One-fifth of those bills were adopted.'

³¹ Bron:

- Inquiry into the Promise of Smart Growth, Gerrit-Jan Knaap, Director of Research National center for Smart Growth Education and research, University of Maryland; draft August 2002.
- What is Maryland's Smart Growth Program? Website Government Maryland

van *county* en gemeente worden getoetst.

Bijvoorbeeld of de afgesproken uitbreidingsgrenzen worden gerespecteerd (*Urban Growth Boundary*) en of het *Zoning Plan* voldoet aan uitgangspunten van *smart growth*. Die toets is, zoals hiervoor gezegd, belangrijk in verband met het toekennen van federaal geld, bijvoorbeeld voor *Brownfield Redevelopment* (vergelijk de Nederlandse stads en dorpsvernieuwing), *Job Creation Tax Credit projecten* (fiscale regeling om woningen dicht[er] bij werk te brengen), of hoogwaardig openbaar vervoer (*Mass Transit: light rail*).

Ruimtelijke ordening volgens de Nederlandse begrippen vindt vooral plaats op het niveau van de county en de gemeente, met de nadruk op de laatste. Elke gemeente is daarin tot op zeer grote hoogte autonoom. Die vergaande lokale autonomie resulteert vaak in ' *decisions that: 1. benefit the tax base, 2. are popular among voters, 3. don't necessarily gel with their geographical neighbors and in fact often negatively impact these neighbors.*' De inbreng van de insprekers kan heel bepalend zijn voor de ontwikkelingen: '*In some towns and counties where the local population is not so involved in the planning process, groups favoring economic development and less interested in environmental conservation may be very influential in the planning process.*'³²

Daar waar een stad in meerdere staten, counties en/of gemeenten ligt, zie Seattle of New York, kan de aanleg van een grensoverschrijdend project, bijvoorbeeld *light rail*, moeizaam verlopen als gevolg van de ingewikkelde politieke (Democraten versus Republikeinen) en bestuurlijke verhoudingen (publiek - publiek) en de autonomie van partijen.³³ Op sommige plekken experimenteren partijen met nieuwe (vrijwillige) samenwerkingsverbanden en bestuursvormen om visies te ontwikkelen of projecten te realiseren.³⁴

³² Uit de correspondentie over *smart growth* met mijn Amerikaans-Britse collega dr. C. Ziegler.

³³ De USA vormt daarin geen uitzondering. In ons eigen Gooi bijvoorbeeld wordt al enkele decennia gepraat over een betere bereikbaarheid van Hilversum en het Mediapark, zonder dat partijen (rijk, provincie, meerdere gemeenten en diverse belangengroeperingen) tot een vergelijk kwamen.

³⁴ Zie Puget Sound Regional Council (Seattle e.o.) en Metro Council (Portland e.o.). Nb. ook de veel oudere lichamen als de Port Authority in NY en New Jersey.

Burgers kunnen tot op het hoogste niveau (U.S. Supreme Court) in beroep gaan tegen beslissingen van de overheid.

- *Smart growth*

Smart growth kent een lange aanloop in de Verenigde Staten. De New Urbanism beweging uit het begin van de jaren tachtig, speelde daarin een belangrijke rol. In 1992 leidde het tot de hiervoor genoemde federale Smart Growth Act. Verrassend bij *smart growth* zijn de ongebruikelijke coalities van ontwikkelaars, bedrijfsleven, natuurverenigingen en overheden, die schouder aan schouder gaan staan en zich voor het *smart* concept uitspreken.^{35 36} Reden is waarschijnlijk dat het concept niet zozeer bepaalt of er wel of niet wordt gegroeid en uitgebreid, maar hoe -zo groei en uitbreiding nodig zijn (*brownfield* versus *greenfield*). Met deze *smart* formulering is de angel er grotendeels uit en kunnen uiteenlopende partijen zich herkennen en er hun voordeel mee doen. *Smart growth* klinkt positief, wordt

³⁵ “Suddenly the Sierra Club, the National Association of Home Builders, and the Urban Land Institute found themselves using much the same language and promoting some of the same goals. Federal, state and municipal governments, as well as the private and non-profit sectors, rallied round a single cause. Government funding and private investment converged, making a new kind of planning possible.”

³⁶ Zo schrijft de NAIOP (National Association of Industrial and Office Properties) aan zijn leden: “The following is a list of NAIOP's core smart growth principles. Ideal smart growth:

- Recognizes that growth is essential to economic vitality.
- Acknowledges Americans' legal right to choose where to live and work.
- Is a dynamic, on-going planning process that anticipates and accommodates development needs in response to market demand.
- Promotes higher densities around transportation hubs.
- Supports the revitalization of inner cities and older suburbs through policies that encourage infill development and redevelopment of brownfields sites.
- Allows for concentrations of density outside the urban core that provide job centers with residential, commercial, industrial, and mixed uses.
- Provides for the finding of future infrastructure through policies that fairly assess”.

communicatief uitstekend aan de man gebracht en is binnen korte tijd een wenkend perspectief met voor ‘elck wat wils’.

In veel gemeenten nemen burgers, die het beste voor hebben met hun gemeenschap, het initiatief tot *smart growth* of stemmen met de voeten. Lokale milieugroeperingen leggen de principes vast en ontwikkelen per situatie een bijpassend instrumentarium.³⁷ Ontwikkelaars en investeerders tellen hun zegeningen en incorporeren de *smart growth* principes in hun projecten en verkoopfolders.

Sinds 1997 hebben 22 staten en gemeenten wetten aangenomen om *sprawl* tegen te gaan (zie figuur 1).³⁸

Figuur1: Cities and states across the United States have adopted zoning codes, building codes, and code enabling legislation to facilitate the development of dense, walkable neighbourhoods. As these Smart Growth laws spread developers will be able to respond to the market demand for New Urbanism.

Bron: *The Coming Demand*, produced by Congress on New Urbanism 2003, Research funded by Funders Network for Smart Growth & Livable Communities e.a.

Daarnaast nam de federale regering in 1998 het initiatief tot *Livable Communities* met daaraan gekoppeld financiële hulp voor projecten in het openbaar vervoer (*Mass Transit*), de stadsvernieuwing (*Brownfield Redevelopment*) en

³⁷ Zie:

- Best Development Practises: A Primer.
- Why Smart Growth: a Primer, International City/County Management Association (ICMA).
- Smart Scorecard for Developments Projects, W. Fleissig & V. Jacobson in collaboration with the Congress for New Urbanism and the U.S. Environmental Protection Agency. Jan. 2002

³⁸ Proponents of the laws avoid using terms such as "anti-sprawl" and "growth restrictions" - preferring, instead, to refer to such efforts as "better growth" or "smart growth." Bron: Sierra Club.

regionale en lokale initiatieven. De lagere overheden worden dan een dief van eigen portemonnaie als ze niet meedoen aan *smart growth*. *Push* en *pull* zijn redelijk compleet. Op land en staten niveau worden prijzen uitgelooft voor 'best practises in Smart Growth'.³⁹ Universiteiten richten *smart growth* leerstoelen op.

Smart growth keert zich tegen de ongebreidelde suburbanisaties met argumenten die onderbouwd worden door talrijke onderzoeken. Die onderzoeken wijzen uit dat niet de bedrijven, maar de individuele werknemers het kind van de rekening zijn bij een ongecontroleerd uitbreiden van de stad; immers zij zitten uren in de file op weg van of naar hun werk. Andere onderzoeken tonen aan dat bedrijven beter in de bestaande stad kunnen investeren, omdat de waarde van hun bezit en hun winsten op termijn daar hoger zijn dan bij vestiging in een verre buitenwijk.⁴⁰ Fiscaal onderzoek geeft aan dat compacter bouwen minder kosten met zich meebrengt voor zowel de overheid als de ontwikkelaar.⁴¹ Via Internet worden de

³⁹ De National Award for Smart Growth Achievement 2004 wordt november 2004 in Washington DC uitgereikt. De 5 categorieën zijn:

1. Built projects
2. Policies and Regulations
3. Community Outreach and Education
4. Small communities
5. Overall Excellence in Smart Growth.

⁴⁰ "In the past companies have preferred suburban campus environments near freeways, and regions have lured employers without regard to bigger picture development goals. But other issues are coming into play, including the rise of the "creative class," and the increasing importance of talent, technology and tolerance in a region's economic development strategy. Because firms are chasing talent, which is choosing to locate in diverse, lively urban regions, firms now prefer these locations. A recent Jones Lang LaSalle survey found access to mass transit is very important to 70 percent of New Economy companies. And, according to [PricewaterhouseCoopers](#)' respected Emerging Trends publication, 24-Hour places are the best real estate investment locations." Bron: The Center For Transit - Oriented Development, www.reconnectingamerica.org/. Ook hier weer antagonisten, ga naar Google: The Mythical World of Transit Oriented Development.

⁴¹ "Smart Growth is Fiscally Responsible: There is a growing body of evidence that smart growth planning can achieve substantial cost savings. The concept is easy to grasp – compact, efficient

onderzoeksresultaten vliegensvlug verspreid, er wordt knap reclame gemaakt met behaalde successen, populaire en wetenschappelijke publicaties verschijnen aan de lopende band en het aantal websites is enorm – er is zelfs een site met *Smart Growth Jokes*. De marketingwaarde van *smart growth* is natuurlijk uitstekend, want *everybody wants to be smart!*

Tegenstanders die de onderzoeksresultaten tegenspreken zijn er natuurlijk volop. Die maken zich in het bijzonder zorgen of er nog betaalbare huizen kunnen worden gebouwd voor de lage(re) inkomensgroepen (groeigrenzen zouden leiden tot druk op en stijging van grondprijzen binnen de UGB?) of verkondigen dat *smart growth* de vrijheid van het individu inperkt.⁴²

development means fewer miles of roads and sewer lines. There are private sector savings as well, due to reduced per-unit costs for infrastructure, such as power and telephone lines, and more efficient service routes. Analysts can quantify the savings from avoiding infrastructure costs, and some in several Northeastern states have done the calculations."

Bron: March 2002, A Natural Resources Defense Council-Sprawl Watch-Smart Growth America Report. Are State Budget Shortfalls Shortchanging Smart Growth Initiatives?

⁴¹ "Smart growth may improve standards of living, allow appropriate development, moderate traffic congestion, increase social integration and improve environmental quality. But smart growth programs that attempt to alter individual lifestyle

⁴² "Smart growth may improve standards of living, allow appropriate development, moderate traffic congestion, increase social integration and improve environmental quality. But smart growth programs that attempt to alter individual lifestyle choices through policies such as urban growth boundaries, increased urban density, limits on road expansion and increased public transit, with an emphasis on rail transit, are likely to decrease quality of life. These policies are likely to lower standards of living, spur additional decentralization, reduce social integration, increase traffic congestion and harm environmental quality. The hardships caused by these policies will fall disproportionately on the disadvantaged and lower-income members of society."

Bron: Smart Growth: A Wolf in Sheep's Clothing? Frank R. Moretti, Director of Research - The Road Information Program, March 1999.

De politieke *smart* boodschap lijkt geweldig aan te slaan en krijgt vooral voet aan de grond in de dichtbevolkte oost en westkust en in het grote meren district. De kaart van de VS vertoont een groot aantal locaties waar sinds 1997 *smart* plannen zouden zijn gerealiseerd (zie figuur 2).

Figuur 2: The number of new urbanist developments under construction or complete has grown by over 20 percent every year since 1997. Today such developments can be found in most major housing markets, helping speed acceptance of more dense walkable neighbourhoods.

Bron: The Coming Demand, produced by Congress on New Urbanism 2003, Research founded by Funders Network for Smart Growth & Livable Communities e.a..

In sommige regio's komt het tot toenadering van en samenwerking tussen staten, *counties* en gemeenten. Voorbeelden daarvan zijn de gekozen Puget Sound Regional Council in Seattle en Metro Council in Portland en omgeving. Helaas is *nine eleven*, de aanslag op de Twin Towers in New York op 11 september 2001, niet bevorderlijk geweest voor de voorzichtig gestarte

samenwerking in Cascadia tussen Canada en de VS.

- Risico's

De huidige economische recessie vormt een bedreiging voor *smart growth*. Wanneer door bezuinigingen de specifieke subsidies en financieringsstromen opdrogen dreigt de vrije markt plus het economische gewin weer de overhand te krijgen. Weliswaar kunnen de overheden (extra) belastingen heffen, maar politiek is dat slecht te verkopen in een periode van recessie en grote werkloosheid. En voor majeure *smart growth* projecten als *light rail* is veel geld nodig.

Een ander risico voor *smart growth* (SG) is dat het, net als duurzaamheid (*sustainability*), verwordt tot een containerbegrip waar de glans van af is. De eerste tekenen zijn er al, op de websites zien we uiteenlopende artikelen verschijnen over SG & sustainability, SG & economy, SG & health, SG & better neighbourhoods, SG & estuary effects, enz.⁴³ De kunst is dan tijdig nieuwe *smart* perspectieven te openen, zoals gebeurde met het TOD concept (Transit Oriented Development).

⁴³ Vergelijk *sustainability* wat we vertalen in duurzaamheid, een begrip dat in Nederland alzijdig is geworden en daardoor aan kracht heeft ingeboet. Misschien heeft Nederland een nieuwe slagzin nodig: slim groeien, groeien met verstand?

▪ **Fact sheet: Canada**

- Vitale steden & stedelijke regio's

Mei 2001 installeerde de nieuw aangetreden premier van Canada de 'Caucus Task Force on Urban Issues' met als opdracht te onderzoeken op welke manier *the Government of Canada can work more collaboratively, within our federal jurisdiction, to strengthen the quality life in our large urban centres.*⁴⁴ De landsregering onderstreepte daarmee het belang van vitale steden en stedelijke regio's. De Volkstelling van 2001 gaf aan dat 80% van de ruim 30 miljoen inwoners van Canada, in steden wonen en dat is 5,2% meer dan in 1996. De voorspelde bevolkingsgroei van 30 naar 36 miljoen zal vooral plaatsvinden in vier stedelijke regio's. Die zijn al in 2001 samen goed voor ruim 15 miljoen inwoners. Het zijn Toronto / Golden Horseshoe (groeit naar 6,6 miljoen inwoners), Montreal e.o. (gaat naar 3,8 miljoen), Vancouver e.o. (groeit van 2 naar 3 miljoen), en de corridor Calgary / Edmonton (naar 2,3 miljoen inwoners).⁴⁵ De door de *task force* voorgestelde maatregelen zijn veelal *sustainable - proof*.

- Staatkundig, wetgeving

Sinds 1931 maakt Canada als Dominion deel uit van de British Commonwealth en is als zodanig een Britse monarchie.⁴⁶ De facto is het land sinds 1936 autonoom, de burgers kiezen hun premier en parlement. Canada is een federatie van 17 *territories* en provincies en telt duizenden gemeenten. De provincie Ontario bijvoorbeeld, omvat 445 gemeenten, waaronder de metropool Toronto (Municipality of Metropolitan Toronto: 5,2 miljoen inwoners) ontstaan door de samenvoeging van zeven gemeenten. In het planningssysteem is veel van het Britse gedachtegoed terug te vinden zoals een nationale Planning Act (voorheen Town Planning Act). Dat

⁴⁴ Canada's Urban Strategy – A Vision for Tomorrows Reality. November 2002.

⁴⁵ Census 2001.

⁴⁶ In het voorwoord van 'Canada's Urban Strategy' staat 'We are delighted that the 2002 Speech from the Throne included many of our recommendations ... etc.'

betekent waarschijnlijk ook dat 'de overheid' voor de individuele Canadees, anders dan in de VS, minder bedreigend is voor de vrijheid van het individu.

In *Urban Strategy – A Vision for Tomorrows Reality*(2002) beschrijft de Canadese regering kort en bondig het nationale beleid voor de stedelijke gebieden en geeft aan in welke concrete maatregelen en projecten de landsregering geld wil steken. In het verlengde van de vigerende nationale Planning Act moet elke provincie een beleidsplan, *Strategic Plan*, opstellen met daarin de beoogde doelen en gewenste resultaten (voor de komende regeerperiode). Onder dat *Strategic Plan* liggen vaak facetstudies over natuur, milieu, agrarisch gebied, economie, enz. De nationale Planning Act schrijft ook voor dat elke gemeente een (beleids)plan moet maken voor zijn grondgebied *...an Official Plan ... to guide local development*. In dat *Official Plan* moeten de doelen, gewenste resultaten en het voorgenomen beleid met betrekking tot de ruimtelijke ontwikkeling worden beschreven, met inachtneming van de effecten voor milieu, sociaal-economische omstandigheden, enz.⁴⁷ Inspraak is een integraal onderdeel van deze planvorming en gemeentebesturen moeten zich verantwoorden wat er is gedaan met de inspraakresultaten. Gemeenten worden vriendelijk verzocht in hun *Official Plan* rekening te houden met het provinciale beleid, maar ... dat beleid is niet bindend. Gemeenten zijn in die zin dus behoorlijk autonoom. Worden de gemeentelijke plannen, voor bijvoorbeeld woningbouw, concreter dan moet er een *Zoning Plan* worden gemaakt.

⁴⁷ Voorbeeld: Each municipality in Ontario is required to produce an Official Plan that, according to the Planning Act (Section 16.1),
a) shall contain goals, objectives and policies established primarily to manage and direct physical change and the effects on the social, economic and natural environment of the municipality or part of it, or an area that is without municipal organization; and
b) may contain a description of the measures and procedures proposed to attain the objectives of the plan and a description of the measures and procedures for informing.

Een *Official Plan* houdt waarschijnlijk het midden tussen het Nederlandse structuurplan en (globale) bestemmingsplan.

Beroepsmogelijkheden staan open tot en met het Canadian Supreme Court.

- Organisaties, netwerken

Elk overheidsniveau heeft zijn eigen professionele onderzoek en planningsorganisatie. Sommige provincies zoals Brits Columbia (BC) hebben decennia geleden, onder de oude Town Planning Act, regionale planbureaus in het leven geroepen ...to enable individual local governments to work together on issues of common concern to create thriving and sustainable communities.⁴⁸ BC meldt daarmee tot op de dag van heden goede ervaringen te hebben!

Er is een overkoepelende Canadese VNG, de Federation of Canadian Municipalities (1901), die rapporten uitbrengt zoals de *Quality of Life Indicators* van steden en dorpen. Die indicatoren geven onder meer de gevolgen aan van bezuinigingen door de federale regering. De FCM onderhoudt contacten met landelijke koepels zoals de Environment Canada (*sustainability indicators*) en de Canada Mortgage and Housing Corporation. Daarnaast zijn er provinciale VNG's, de Associations of Municipalities (AOM), die met en voor de gemeentelijke overheden werken.

- Smart growth

Smart growth wordt slechts één keer genoemd in het regeringsrapport Urban Strategy – A Vision for Tomorrows Reality, onder gelijktijdige vermelding dat het vooral een provinciale en gemeentelijke zaak is. Dat in tegenstelling tot het woord *sustainable* dat op bijna elke bladzijde voorkomt. Diverse provinciale en gemeentelijke websites geven een wat enthousiaster beeld van *smart growth* –maar altijd gekoppeld aan *sustainability*. Maar los van dit woordgebruik lijkt men zich in Canada goed te realiseren dat de bevolkingsgroei vooral in de stedelijke regio's plaats vindt en actie

⁴⁸ Website Government British Columbia.

geboden is op zowel gemeentelijk als regionaal niveau, om die groei in goede banen te leiden. De doelen en onderliggende argumentatie van de Canadese *smart growth* zijn dezelfde als in de Verenigde Staten.^{49 50} Diverse websites geven aan dat de financiering van duurzame / *smart growth* maatregelen ook hier onder druk staat als gevolg van bezuinigingen.

Het aantal voorstanders en critici van *smart growth* houden elkaar op de Canadese website in evenwicht. Het aantal publicaties is beduidend minder dan op de website van de Verenigde Staten. Reden om te veronderstellen dat het concept relatief nieuw is, of in Canada minder indringend wordt beleefd -misschien dankzij het bestaande en beproefde, voorheen Britse planningsysteem, en het uitgangspunt dat ontwikkelingen in principe *sustainable - proof* moeten zijn.⁵¹

⁴⁹ “Smart growth” refers to land use and development practices that enhance the quality of life in communities and preserve ecological integrity. Such practices range from demand management strategies for transportation, water provisioning and energy, to development practices that minimize ecological damage and foster vibrant communities (clustering buildings, surface drainage, limits on impervious surface coverage, and increased housing densities). Smart growth practices also aim to limit the sprawl of urban centers by using tools such as urban containment boundaries. Finally, smart growth responds to the current fiscal realities facing local governments: development based upon resource efficiency and conservation costs less than conventional sprawl development.”
Bron: Canadese website.

⁵⁰ ... Smart growth emerged in the United States, and has been taken up in Canada, as a response to the problems associated with urban / suburban sprawl.

⁵¹ In de gemeentelijke brochures ontvangen in Vancouver komt de term *smart growth* niet voor.

- **Fact sheet Nederland**

- Volksaard, cultuur

Nederland kent een lange en rijke ruimtelijke ordeningsgeschiedenis waarbij het algemene belang een prominente plaats inneemt. Denk aan het ruim duizend jaar oude ‘droge voeten’ principe en de eerste Amsterdamse keur uit 1413 op het gebied van de brandveiligheid van huizen. Ruimte, zo heet het, is schaars geworden in ons kleine land en daarmee wordt dus voorzichtig omgesprongen.

Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw heeft de landsregering vijf keer een nationale ruimtelijke ordeningsnota gepubliceerd.

Ons Lage Landen ‘poldermodel’ oogst waardering als onderhandelingsstrategie, ook in het buitenland. Het *nimby* effect (*not in my back yard*) is een wijdverspreid fenomeen en procedures kunnen daardoor eindeloos duren.

- Staatkundig, wetgeving

Het negentiende eeuwse Huis van Thorbecke (Grondwet 1848) vormt de basis voor de Nederlandse ruimtelijke ordening. De overkoepelende Wet op de Ruimtelijke Ordening kent drie planningniveaus: Nederland als geheel, de twaalf provincies en 483 gemeenten (2004). In de vijf Nota’s Ruimtelijke Ordening en bijbehorende Planologische Kernbeslissingen (PKB’s) wordt het beleid voor heel Nederland vastgelegd, in de streekplannen wordt dat verder uitgewerkt op metaniveau en in de talloze gemeentelijke bestemmingsplannen vindt Deo Volente elke tien jaar opnieuw de vertaalslag op de vierkante meter plaats. Besluiten van het hoogste rechtsorgaan, de Raad van State, worden door het regeringshoofd getekend in de bekende Koninklijke Besluiten (KB’s) ‘Wij Beatrix’. Het adagium van de gebundelde deconcentratie (Tweede Nota Ruimtelijke Ordening, 1966) bepaalt tot op heden het verstedelijkingspatroon in Nederland. Desondanks zijn her en der de gevolgen van ‘witte schimmel’ in het landschap zichtbaar en ook het Groene Hart lijdt frequent aan infarcten.

Gemeenten zijn tot op zekere hoogte autonoom en kunnen in hun structuur en bestemmingsplannen

contrair gaan aan richtlijnen van bovenaf gegeven –totdat de subsidiekraan wordt dichtgedraaid, het plan niet goedgekeurd of de aanwijzing komt (dat laatste gebeurt zelden).

Burgers en belanghebbenden kunnen bezwaar maken tegen elk (beleids)plan en in voorkomende gevallen hun gelijk halen bij de Raad van State, of ultimo het Europese Hof. Over en weer zijn er dus veel *checks & balances*.

Parallel aan dit systeem lopen andere nationale, provinciale en gemeentelijke wetten en beleidscycli, bijvoorbeeld de sectorale nota’s van de departementen van Verkeer & Waterstaat en Economische Zaken. Het is de bedoeling dat deze congruent zijn met het ruimtelijke beleid en vice versa het ruimtelijke beleid de uiteenlopende sectorale doelstellingen ondersteunt. Dat geldt ook voor uitvoerende lichamen als Waterschappen e.d. Vergelijkbare producten zijn er ook op het provinciale en gemeentelijke niveau.

- Financiën

Gemeenten en provincies hebben nauwelijks eigen bronnen van inkomsten, een enkele heffing daargelaten die vaak geormerkt is (voorbeeld: rioolheffing, onroerend goed belasting). Het rijk int het merendeel van de belastingen en distribueert geld naar de lagere overheden via bijvoorbeeld het Gemeentefonds of (gebundelde) doeluitkeringen.

- Noodkleppen, voorzorgsmaatregelen

Het Nederlandse systeem kent van oudsher tal van noodkleppen en voorzorgsmaatregelen die moeten voorkomen dat de tegenstellingen (tussen autonome gemeenten) te groot worden, ook in ruimtelijk en fysiek opzicht. Incidentele maatregelen worden op enig moment vertaald in algemeen geldende wetten en regels. De Wet op de Stads en Dorpsvernieuwing is daarvan een voorbeeld, idem, van meer recente datum, het Grote Steden Beleid (SGB). In het verlengde daarvan worden voorheen sectorale budgetten geïntegreerd en geormerkt voor de noodzakelijke verbeteringen. In het Grote Steden Beleid is sprake van prioritaire gebieden, de G27 steden of de 56 wijken, waarin de rijksoverheid bij voorrang geld steekt.

Het extra geld dat de centrale en provinciale overheid aldus beschikbaar stellen, is niet meer dan een ‘smeermiddel’. Gemeenten, particulieren en ontwikkelaars, inclusief corporaties, dragen het leeuwendeel van de kosten.

- Coalities, allianties

De planning en regeldichtheid in Nederland is groot. Al die wetten en regels ten spijt zien we dat veel 'georganiseerd' moet worden en ook wordt, in informele, grensoverschrijdende processen. Want problemen houden zich meestal niet aan een gemeente of provinciegrens (nota bene de voormalige vervoerregio's of het huidige Haaglanden⁵²) en oplossingen vragen de medewerking en bijdrage van uiteenlopende particuliere en publieke partijen –denk aan het veelkleurige palet van convenanten, PPS (publiek – privaat) en PPP (publiek – publiek) constructies. De geschiedenis leert dat pogingen om nieuwe bestuurslagen te introduceren meestal op een mislukking uitlopen, de huidige Kaderwet gebieden uitgezonderd -maar ook daar is de onderlinge wilsovereenstemming van partijen cruciaal. Nieuwe bestuurslagen lijken ook niet nodig want het Huis van Thorbecke biedt ruimte genoeg voor uiteenlopende vrijwillige en bestuurlijke samenwerkingsverbanden. Veel ontwikkelingen worden aldus in positieve zin 'voorgekookt' in de boezem van gelegenheids-coalities, pas daarna volgen de officiële procedures. Op burgers kan dit 'voorkoken' en convenanten afsluiten een minder democratische indruk maken ('er is al beslist'). Overigens ondersteunt en bevestigt het formele systeem deze informele allianties met *sticks & carrots*, bijvoorbeeld door subsidies of een *lump sum* bijdrage van een ministerie in het vooruitzicht te stellen wanneer partijen elkaar vinden in de oplossing van het probleem.

- Meting, monitoring

- Op landelijk niveau bestaan initiatieven die *best practises* in de ruimtelijke ordening met een prijs belonen. Voorbeelden zijn de voormalige Bronzen Bever (beste opdrachtgever), de Gouden Piramide, European, enz. Meestal beperkt de prijs

zich tot een symbolisch bedrag en veel 'eer & glorie', soms ligt uitvoering in het verschiets. Veel Nederlandse gemeenten doen mee aan nationale en internationale competities en ontvangen prijzen voor de meest duurzame gemeente (duurzaam bouwen en wonen).

Via *audits* en *benchmarking* wordt incidenteel de maat genomen van het succes, vaak zijn (vervolg)subsidies daarvan afhankelijk. Voorbeelden zijn de ISV en GSB subsidies.

- Smart growth

De uitdrukking *smart growth* is in Nederland onbekend, maar we hanteren in de planning praktijk in feite veel van dezelfde principes. Soms noodgedwongen door het gebrek aan ruimte of anders gelet op de uitkomsten van milieu effect onderzoeken. Bepaalde maatschappelijke voorzieningen worden direct of indirect door het Grondbedrijf gefinancierd uit de grondopbrengsten (o.a. bovenwijkse voorzieningen). Of anders wordt een beroep gedaan op hogere overheden. Dat de principes van *smart growth* in Nederland worden toegepast betekent nog niet dat alle goede voornemens gehonoreerd worden. Dat is bijvoorbeeld te zien aan de sluipende verrommeling van sommige agrarische gebieden - de discussies over rode en groene contouren, de woningbouw voor 50% opvangen binnen de bestaande bebouwde kom en het behoud van het Groene Hart ten spijt.

In hoeverre de Nota Ruimte verandering brengt in het decennia oude verstedelijkingspatroon van gebundelde deconcentratie is nu nog niet te voorspellen, maar suburbanisatie en *sprawl* effecten zijn niet uitgesloten als gemeenten werkelijk hun gang kunnen gaan. Want wat is 'natuurlijke groei'? Ook Nederlanders wonen graag in een bungalow –liefst op de Dam. En gemeenten denken nog steeds met groeiën de koopkracht binnen hun gemeente te kunnen waarborgen.

⁵² Samenwerkingsverband Den Haag en omringende gemeenten

NOTEN

Nagenoeg alle genoemde publicaties en daaraan ontleende citaten zijn te vinden op het Internet.

Ga via Google naar:

- Smart Growth USA
- Smart Growth Canada
- Transit Oriented Development.

Zoek verder aan de hand van trefwoorden als Land Use Laws, Land Use Plans, APA, namen van staten (Government of Maryland e.d.).

Via Google zijn ook de *smart* websites van individuele staten, provincies en *territories*, *counties* en gemeenten bereikbaar.

Behalve daar waar het Nederlands een goed equivalent kent, heb ik specifieke Amerikaanse of Canadese benamingen gehandhaafd. Voorbeeld: *county*, *territory*.

Idem heb ik eigennamen en citaten in de oorspronkelijke taal gehandhaafd. Voorbeelden: Smart Growth Act, Land Use Plan, enz.

Foto's tenzij anders vermeld: H. C. M. Heyning

Ga voor satellietfoto's naar:

- <http://modis.gsfc.nasa.gov/gallery/index.php#> , klik op 'Enter the Image Gallery' en 'Search'
- <http://visibleearth.nasa.gov/>
- zoek op Google onder NASA Images.

Vrijwaring

Ik heb mijn gedachten over de planningsystemen en planningpraktijk van de VS en Canada niet uitputtend kunnen verifiëren. Reacties zijn welkom (hheyning@xs4all.nl).

© H. C. M. Heyning
Alle rechten voorbehouden

december 2004
Amsterdam